

Bitva Čechů s Čechy ✓

(K 80. výročí bitvy u Zborova.)

Jaro 1917 bylo na východní frontě velmi netypické. Bojové akce se zmenšily na nejnižší míru a leckde úplně ustaly. Pro armády ústředních mocností se tato frontová linie stala odpočinkovým místem, kam byly posílány vyčerpané jednotky ze západní a italské fronty. Na ruské straně zákopů to ale mezi vojáky vřelo. Po březnových událostech nebylo snadné jednou rozjetý kolotoč revoluce zastavit či aspoň přibrzdit. Armáda se politizovala o to více, že její základ, kádrový důstojnický a poddůstojnický sbor, zůstal po třech letech ležet na polích Haliče, Litvy a Bílé Rusi. Agitace politických stran pronikla do vojska a místo disciplíny nastoupilo politikaření, přičemž největších úspěchů dosáhly politické strany, slibující destrukci a světlé zítřky.

Prioritu mezi nimi si získala bolševická frakce, která vojákům slibovala utopický program okamžitého míru a zisku půdy. O realitu programu však nešlo ani bolševikům, ani jejich sponzorům, německé generalitě. Základem byl chaos a díky němu získaná moc. První fáze tohoto programu se právě koncem jara 1917 začala v Rusku naplňovat.

Ruská socialistická vláda, označená historií i sama sebou jako prozatímní, se snažila chaosu zabránit stůj co stůj. Lékem se měly stát vojenské úspěchy na frontě, kde si ruská armáda zachovávala několikanásobnou převahu v silách.

Nejlepší německé divize se nacházely na západní frontě, nejlepší rakousko-uherské divize pak na frontě italské. Ukáznutí polorozložené ruské armády však bylo sysifovským úkolem pro nového vrchního velitele, populárního generála Brusilova. Ten se rozhodl postupovat cestou postupného stmelování vojsk. Tímto „tunelem“ se měly stát spolehlivé jednotky, nezasazené rozvratnou radikální socialistickou agitací. Při vyhledávání těchto jednotek padly zraky ruské generality také na české dobrovolníky.

Několik stovek Čechů bojovalo na ruské straně od samého počátku první světové války a vytvářeli elitní průzkumné jednotky v rámci vyšších ruských celků. Počátkem léta 1917 byly tyto jednotky poprvé spojeny v jediný celek, brigádu, tvořenou třemi střeleckými pluky. Původně se předpokládalo jejich nasazení na hlavním směru útoku ruského Jihozápadního frontu. Poté, co velení frontu zjistilo skutečný stav těchto jednotek - nepatrné zkušenosti z útočných bojů, absence dělostřeleckých a technických jednotek, organizace přizpůsobená průzkumným úkolům - rezignovalo na jejich původní nasazení a předalo je veliteli 49. armádního sboru ruské 11. armády, který měl plnit pomocné úkoly. Přesto však jednotky tří českých pluků v přífrontovém pásmu zapůsobily jako zjevení. Do chaotického nepořádku ruských vojsk přišly jednotky s upravenými a podle předpisu ustrojenými vojáky, kteří pochodovali ve tvaru s písni na rtech. Velitel sboru generál Selivačov poznal české jednotky jako průzkumníky své divize již v roce 1915. Nyní do jeho sboru přicházely celé tři pluky, tvořící čs. střeleckou brigádu pod velením plukovníka

Trojanova. Generál Selivačov zařadil tuto brigádu na frontu mezi dvě divize finských střelců, 4. a 6.

Velitel brigády rozdělil frontový úsek brigády na dvě části, velitelem severního z nich se stal plukovník Mamontov (velitel 3. střeleckého pluku), jižního pak podplukovník Zembalevskij (velitel 2. střeleckého pluku). Tyto části se dále dělily na praporeční úseky, jimž od severu k jihu veleli nadporučík Čeček, poručík Husák, kapitán Djakonov, kapitán Gajda a nadporučík Dembskij. Celkem měla brigáda na frontě sedm praporů o celkovém počtu 3350 vojáků s 30 kulomety. Na jejich podporu vyčlenil generál Selivačov několik ruských dělostřeleckých baterií.

Na druhé straně fronty stála vojska rakousko-uherské 2. armády pod velením generálplukovníka Böhm-Ermolliho, hlavně jednotky 9. armádního sboru polního podmaršálka Klettera (oba generálové se po válce stali československými generály ve výslužbě). Přímo proti československé brigádě se nacházel úsek plzeňské 19. pěší divize českého Němce, generálmajora Böltze. Součástí divize pak byly, kromě 1. bosensko-hercegovského pěšího pluku, plzeňský 35. pěší pluk, jindřichohradecký 75. pěší pluk a olomoucký 5. myslivecký prapor. Počet Čechů v těchto útvech dosahoval 60 až 75 procent. Českou převahu reprezentoval také velitel 35. pluku plukovník Köppl, Čech, jenž se stal po roce 1918 československým generálem v aktivní službě. Celkem čítala rakousko-uherská vojska před československou brigádou asi 5500 vojáků se stovkou kulometů. Scéna pro zborovskou bitvu, která se fakticky stala bojem Čechů proti Čechům, byla připravena.

Poslední ofenzíva ruské armády za první světové války začala 29. června 1917, kdy vojska Jihozápadního frontu přešla do akce, jejímž cílem bylo haličské město Lvov. Situace se však vyvíjela jinak, než plánovali hlavního stanu předpokládali. Po několikadenní dělostřelecké palbě, na níž byly obětovány téměř všechny frontové zásoby střeliva, se daly dopoledne 1. července do pohybu masy ruských vojsk. V oblasti Břežan zaútočilo na pozici německé Jižní armády (šest německých, jedna turecká a dvě rakousko-uherské divize) celkem osm ruských sborů 7. armády s dvaceti divizemi.

Proti rakousko-uherské 19. pěší divizi, patřící již k 2. armádě, zaútočily ve stejnou dobu tři ruské divize. Kolem poledního se podařilo částí ruských sil proniknout do protivníkovy první zákopové linie, nasazením jeho záloh však byly tyto jednotky během odpoledne postupně vytlačeny. Druhé sledy pouze vystřídaly decimované ruské jednotky a většina ruských záloh dokonce odmítla nastoupit do boje.

Za cenu téměř 20 000 mrtvých a raněných se 7. armádě podařilo pouze zčásti otrást protivníkovými vojsky, jehož ztráty dosáhly asi poloviny ztrát ruských, z toho necelých 2000 zajatých. Z hlediska dalšího vývoje ofenzívy bylo nejdůležitější ochromení rakousko-uherské 19. pěší divize, jež sice odrazila útok tří ruských divizí 11. armády, ale sama byla velmi oslabena. Zvláště jindřichohradecký 75. pěší pluk ztratil téměř polovinu svého stavu a jeho bojeschopnost se prudce snížila. Bosenský pluk a myslivecký prapor pak byly téměř zničeny. Fakticky zůstal jediným plně bojeschopným útvarem divize pouze plzeňský 35. pěší pluk. Divize tak nebyla schopna přejít do protiútoků a vytlačit ruské části ze svého prvního obranného postavení u vesnice Koňuchy. Velitel sboru polní podmaršálek Kletter požadoval okamžité posílení linie a přísunutí záložní německé 223. pěší divize blíže k linii, jeho žádosti ale nebylo armádním štábem vyhověno. To se mělo ústředním mocnostem druhého dne vymstít.

Ruského úspěchu proti 19. pěší divizi se snažil velitel 11. armády využít hned dalšího dne. Nyní měly proti oslabené divizi zaútočit jednotky 49. střeleckého sboru armády, jež byly tvořeny 4. a 6. finskou střeleckou divizí, záložní 82. pěší divizí a 1. československou střeleckou brigádou. Hlavní útok měly vést obě finské divize na křídlech, Češi měli přejít do útoku až poté, co Finové dosáhnou úspěchu. Záložní divize pak měla posílit útočníky v místě největšího úspěchu. Situace se však vyvíjela zcela jinak.

Po nové, nyní jen dvouhodinové dělostřelecké přípravě, zahájily jednotky 4. finské střelecké divize svůj útok na dominantní výšinu Mohylu, klíč k celému rakousko-uherskému obrannému pásu. Finským střelcům se podařilo zachytit mezi prvními protivníkovými zákopy a tím spustili českou akci. Poručík Čechek, který ze zákopu viděl postup Finů, vydal, bez ohledu na pokračující dělostřelecké ostřelování protivníkových zákopů, rozkaz k útoku. Předvoj jeho praporu vyzbrojený granáty, jenž se již nacházel v předpolí, překonal rychle zbývající metry terénu a zasypal první zákop protivníka granáty. V témže okamžiku vyskočily ze zákopu hlavní síly Čechova praporu, rychle přeběhly území nikoho a v široce rozvinutém řetězu pronikly do nepřátelských zákopů. Poručíka Čecha a jeho vojáky okamžitě následoval prapor poručíka Husáka, raněného předešlého dne. Tím se dostal do pohybu celý úsek plukovníka Mamontova a jeho velitel okamžitě do slibně se rozvíjející akce nasadil také celou svou zálohu. V zákopech plzeňského 35. pěšího pluku došlo ke krátkému boji, jenž však rychle skončil poté, co obě strany poznaly, že proti sobě stojí Češi.

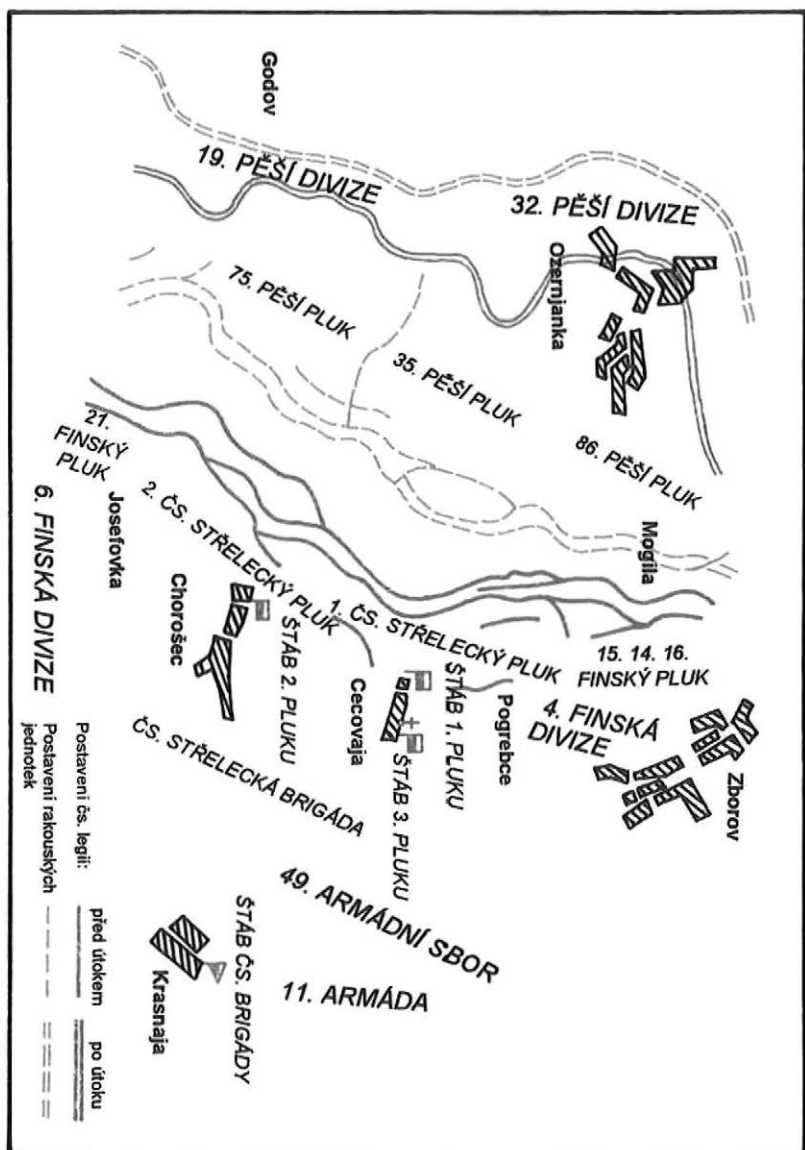
Až do tohoto okamžiku ani jedna ze stran totiž nevěděla o přítomnosti druhé. Rakouské velení získalo první nejasné zprávy o československé brigádě až 1. července od zajatců ze 6. finské střelecké divize a tyto zprávy uvízly na štábu sboru. Na druhé straně velitel československé brigády plukovník Trojanov vůbec nevěděl, proti kterým nepřátelským jednotkám povede útok.

K překvapivému a na mnoha místech velmi tragickému setkání tak došlo až přímo při boji muže proti muži. Poté, co vojáci plzeňského pluku proti sobě uviděli protivníka s červenobílými stužkami na čepicích, jejich odpor rapidně poklesl, zatímco útočný elán druhé strany výrazně vzrostl.

Úsek plukovníka Zembaevského v té době zůstával ještě v klidu, neboť jeho velitel se nemohl rozhodnout, zda se má k útoku svého pravého souseda připojit. Rozhodnutí však učinil jeho podřízený kapitán Gajda. Podle vlastních slov, když zpozoroval úspěšný útok na Mamontovově úseku, zvedl do útoku svůj prapor, k němuž se okamžitě připojily oba další prapory úseku. Český útok zde nebyl tak rychlý, ale proti nim stál již velmi otřesený jindřichohradecký pluk. Navíc, jako lavina se v rakouských zákopech šířila zvěst, že proti nim útočí Češi.

Necelou hodinu po zahájení českého útoku se odpor vojsk 19. pěší divize, jež se nedočkala posílení, zhroutil. Její české pluky po počátečním odporu poznaly v útočnicích své krajany a postupně zastavily boj. V deset hodin byla v ruku útočníků celá první linie zákopů, před jedenáctou hodinou druhá linie a po poledni poslední třetí linie, původně neobsazená, neboť německé zálohy nedorazily včas. Celá hloubka fronty rakousko-uherské 2. armády tak byla prolomena v šířce několika kilometrů. Nadšený generál Selivačov poslal okamžitě do tohoto průlomu svou zálohu, 82. pěší divizi, aby vystřídala české dobrovolníky. Bohužel pro rozšíření průlomu a ruskou ofenzívu se zálohy armády a frontu nacházely zcela jinde. Také jezdeckto, jež mělo takovým průlomem projít do týlu

Boj u Zborova 2. 7. 1917

protivníka, bylo soustředěno desítky kilometrů odtud. S úspěchem československé brigády totiž nikdo nepočítal a ruská armáda jej tedy vůbec nedokázala využít.

První československá střelecká brigáda během svého útoku u Zborova zajala 62 důstojníky a 3150 vojáků, zmocnila se 15 děl a několika desítek kulometů. S ní sousedící 4. finská střelecká divize zajala 1560 vojáků a důstojníků a získala čtyři děla a desítku kulometů. Celý 9. armádní sbor rakousko-uherské armády, jenž před zahájením ruské ofenzívy čítal v bojových částech téměř 17 000 vojáků a důstojníků, se po třech dnech ztenčil na 2500 mužů. Naproti tomu ruské ztráty byly tradičně obrovské, počty ale známe pouze z odhadů protivníka, jenž je vyčíslil téměř na 10 000 padlých a neznámý počet raněných. V tomto odhadu jsou však uvedeny i ztráty československé brigády, jež u Zborova přišla téměř o tisícovku mužů, z čehož bylo 185 mrtvých a nezvěstných.

Prolomení rakousko-uherské obrany v celé hloubce okamžitě otevřelo v monarchii novou diskuzi o spolehlivosti českých vojáků na ruské frontě (na italské frontě nebyla nikdy zpochybňována). Hlavní slovo v této kampani sehnali dva poslanci říšské rady, Gustav Hummer a Oskar Teufel, kteří interpelovali ministra války o chování českých vojáků 19. pěší divize již 4. července 1917. Císař Karel I. proto přikázal vyšetření celé události, což prováděl polní soud rakousko-uherské 2. armády. Jeho výsledná zpráva z 11. července 1917 však představy výše uvedených poslanců nenaplnila. Vyšetřující, plukovní auditor Kwokal, hlásil: „... je zcela vyloučeno, že by se daly celé části 35. a 75. pluku zajmout nebo dokonce, že by přeběhly k Rusům, stejně jako je jisto, že nedošlo k dorozumění s Rusy o vyklizení pozic. Průlom fronty v úseku Travotluk a Koňuch způsobil obchvat sousedních pozic, a tak došlo k zajetí poměrně velikých částí obou pluků. A průlom na severním křídle 19. divize lze částečně vysvětliti překvapením posádky v zákopech, když vzápětí za bubnovou palbou došlo k útoku pěchoty ...”.

Závěrečná zpráva o vyšetřování dává jasnou odpověď na případné politické snižování či zveličování bojových schopností českých vojáků na obou stranách fronty. Čeští vojáci v uniformách polní šedi bojovali urputně až do okamžiku, kdy v útočnicích poznali krajany. Čeští vojáci v olivově zelených uniformách (zvláště pak prapor poručíka Čecha) využili svých zkušeností z dvou let průzkumných akcí a převrátili dosavadní taktiku naruby, což jim umožnilo proniknout téměř beze ztrát až k nepřátelským zákopům. Vzájemné propojení těchto činností pak dalo výsledek, který byl pro všechny zúčastněné (a hlavně jejich nadřízené) tak netypický, že se stal pojmem pro celou východní frontu roku 1917. Po třech letech tak byl konečně zlomen více či méně patrný odpor ruského velení k Čechoslovákům a během následujících šesti měsíců se brigáda rozrostla v armádní sbor se všemi druhy zbraní.

Zborovská bitva se pak stala rozhodujícím impulzem pro uznání československé zahraniční akce v očích dohodových spojenců. Díky Zborovu vznikl armádní sbor, jenž svým zásahem na magistrále o rok později napomohl celkovému vítězství Dohody v první světové válce. Československé obsazení sibiřské magistrály totiž přerušilo do té doby nepřetržitý proud německých a rakousko-uherských zajatců, kteří se po breštském míru vraceli domů. Při závěrečných Ludendorffových ofenzívách ve Francii pak německé armádě chyběly vykáldované počty vojáků z řad bývalých zajatců, které již naši legionáři ze Sibíře nepustili.

Mjr. PhDr. Jiří Fidler